

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA İSKENDER PALA'NIN *ŞAH VE SULTAN* ROMANINDA KIZILBAŞLIK VE SÜNNİLİK

IN THE CONTEXT OF LITERARY SOCIOLOGY, QIZILBASH AND
SUNNISM IN ISKENDER PALA'S NOVEL *SHAH AND SULTAN*

ERDİ DEMİR*

Sorumlu Yazar

MEHMET ŞAHİN**

Öz

Din, bir toplumu oluşturan en temel olgulardan biridir. En temelde insanın varoluş amacını anlamlandıran din; ahlâkî, siyasi, edebî, iktisadî ve sosyokültürel alanlarda toplumu etkilemiştir. Gerek sözlü gerekse yazılı olsun toplumu etkileyen inançlar ve ilk dini metinler edebî bir karakter taşımaktadır. Bu açıdan din, edebî metinlerin ortaya çıkmasını doğrudan etkilemiş, edebiyatın ifade gücü vasıtasıyla işlevselliğini artırmış buna karşılık da edebiyat dinden beslenerek kendi ifade zenginliğini artırmıştır. Çünkü ikisinin de hakikatleri açıklamada kullandıkları ortak ifade aracı dildir. İnsanlık tarihi kadar eski olan din ve edebiyat birlikteliği beraberinde birbirinden etkilenmeyi ve beslenmeyi getirmiştir. Bu etkileşimi irdeleyen eserler tarihin her döneminde ortaya çıkmıştır. İşte araştırmanın konusunu oluşturan İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* romanından hareketle inanç faktörünün toplumsal yaşamı nasıl etkilediği, romanda Kızılbaşlık ve Sünnilik olgularının nasıl betimlendiği bu açıdan ele alınmıştır. Çalışmada, yazarın Kızılbaşlık ve Sünnilik kavramlarına nasıl bir anlam yüklediği sorgulanmıştır. Araştırmada Kızılbaşlık ve Sünnilik kavramları merkeze alınarak edebiyat sosyolojisinin imkân ve yeterliliklerinden yararlanılmıştır. Edebiyat sosyolojisi, toplumsal yaşamı ve toplumsal kurumları, normlar ve değerlerini kendine özgü teknikleriyle inceleyen bir disiplindir. Sadece yazarın ifade ve duygularını yansıtmaktan öte edebî eserin kaleme alındığı toplumun inanç, gelenek, görenek, yaşam tarzı ve düşünce biçimini ortaya koyan edebiyat sosyolojisi, toplum ve edebiyat kurumları etkileşiminin bir ürünüdür. Din ve toplum ilişkisinin izdüşümlerini yansıtan romanda Kızılbaş Aleviliğine dair *görgü cemi*, *kırklar cemi*, *muhabbet cemi*, *semah*, *talip*, *musahip*, *tevela* ve *teberra* ilkesi gibi Kızılbaş Alevilik inancına ilişkin zengin değerler paylaşılmıştır. Folklorik unsurlara da yer verilen romanın, Kızılbaş Alevilik kültürü ve inanç pratikleri bağlamında Türk halk kültürüne zengin bir içerik ve katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat sosyolojisi, *Şah ve Sultan*, Kızılbaş, Sünni, Din ve toplum.

Abstract

Religion is one of the most fundamental phenomena that make up a society. Religion, which basically makes sense of the purpose of human existence, has influenced society in

Araştırma Makalesi / Künye: DEMİR, Erdi, ŞAHİN, Mehmet. "Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* Romanında Kızılbaşlık ve Sünnilik". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 112 (Aralık 2024), s. 165-180. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1463545>

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, E-mail: edemir.akdeniz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-327-5984

** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, E-mail: ementeslisahin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2548-211X.

moral, political, literary, economic and sociocultural fields. Beliefs and the first religious texts, whether oral or written, have a literary character. In this respect, religion has directly influenced the emergence of literary texts and increased its functionality through the expressive power of literature, while literature has increased its richness of expression by feeding on religion. Because the common means of expression used by both of them in explaining the truths is language. The unity of religion and literature, which is as old as the history of humanity, has brought with it the influence and nourishment of each other. Works examining this interaction have emerged in every period of history. In this respect, İskender Pala's novel *Shah and Sultan*, which is the subject of this study, is analyzed in terms of how the factor of faith affects social life and how the phenomena of Kızılbaşism and Sunnism are depicted in the novel. In the study, it is questioned what kind of meaning the author attributes to the concepts of Kızılbaşlık and Sunnism. In the research, the concepts of Kızılbaşlık and Sunnism are taken into the center and the possibilities and competencies of sociology of literature are utilized. Sociology of literature is a discipline that examines social life and social institutions, norms and values with its own unique techniques. Sociology of literature, which not only reflects the expression and feelings of the author but also reveals the beliefs, traditions, customs, lifestyle and way of thinking of the society in which the literary work is written, is a product of the interaction of society and literary institutions.

In the novel, which reflects the projections of the relationship between religion and society, rich values related to the beliefs of Kızılbaş Alevism such as the jami of etiquette, jami of forty, jami of love, semah, talip, musahip, tevella and teberra principle are shared. It is evaluated that the novel, which also includes folkloric elements, provides a rich content and contribution to Turkish folk culture in the context of Kızılbaş Alevism culture and belief practices.

Key Words: Sociology of literature, *Shah and Sultan*, Qizilbash, Sunni, Religion and Society.

Giriş

Günümüz Türk edebiyatının velûd yazarlarından biri olan İskender Pala, *Od*, *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk*, *Şah ve Sultan* ve *Katre-i Matem* gibi Klasik Türk Edebiyatı geleneğinden beslenen romanları ile Klasik Türk Edebiyatına olan ilginin artmasına sebep olmuştur. Tarihsel romanlara ağırlık veren Pala, folklorik unsurlar, divan şiiri, halk hekimliği, masal ve evliya menakıbnamelerini eserlerine yansıtmıştır. Bu bakımdan İskender Pala, Türk halk edebiyatına gerek bakış açısı gerekse folklorik unsurlar açısından büyük katkı sağlamıştır (Gönenç, 2013, 67). Eserlerinde mitolojik unsurlara geniş yer veren yazar, akademisyen olmasının yanı sıra hikâye ve romancılığı ile tanınmıştır. Tasavvuf edebiyatı ile Türk kültür tarihinin kaynaklarından yararlanan Pala, Yusuf u Zeliha ve Leyla u Mecnun gibi mesnevilerin karakterlerini *Katre-i Matem* romanında kişileştirmiştir. *Od* isimli romanında ilahi aşkı, tasavvuf erkânını anlatan Pala, Yunus Emre'nin ilahi aşkını konu almıştır. *Mihmandar* isimli romanında ise menakıbnameler, dinsel kaynaklar ışığında Eyüp Sultan'ın Hz. Muhammed'e karşı beslemiş olduğu sevgiyi ve aşkı anlatmıştır (Çandır, 2018, 809).

Bu çalışmada İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* romanı edebiyat sosyolojisi bağlamında analiz edilerek romandaki Kızılbaşlık, Sünnilik pratikleri, inanç ritüelleri, gelenek, yaşam tarzı ve kimlik mücadeleleri betimsel olarak yorumlanmıştır. Tarihsel bir roman karakterine sahip bu eserde, inanç unsuru ön planda olmak üzere inanca bağlı bir yaşam tarzı ve dinsel motifli bir rekabet göze çarpmaktadır. Alan yazınında romanda yer alan folklorik unsurları (Alptekin & Alptekin, 2017), mezhep ayrılıkları (Beşkonak, 2019), sembolik ve kültürel örüntüler (Gültürk Uysal, 2018) çalışılmış olup, konuyla ilgili nicel anlamda pek fazla araştırma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan mevcut çalışmanın alan yazına edebiyat sosyolojisi ve düşünsel bağlamda katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* isimli romanı Sünnilik-Kızılbaşlık bağlamında toplum ve din ilişkisine ışık tutmaktadır. Tarihsel bir roman özelliğine sahip romanda Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki dinsel, siyasi ve kültürel rekabet temaları ele alınmıştır. Aynı kadına âşık olan iki Türk hükümdar, şairlik ve siyasi üstünlük konusunda sürekli çekişme hâlinde olmuşlardır (Gültürk Uysal, 2018, 955). Siyasi görünümü Sünnilik ve Kızılbaşlık rekabeti romanın asıl temasını oluşturmuştur. Şah'ın Sünnilere karşı uyguladığı politikalar, Sultan'ın Kızılbaşlara yönelik tutumları yazarın nevi şahsına münhasır üslubuyla okuyucuya aktarılmıştır.

Kırbaç ve Çelik (2015, 136) İskender Pala'nın postmodern roman tekniklerinden faydalanmakla birlikte yeni tarihselcilik ve empati tekniğinden beslendiğini belirtmişlerdir. Nitekim yeni tarihselcilik, üst kurmaca ve romanın olay örgüsü gibi unsurlarından ziyade romanın tarihsel kurgusunu ön plana çıkaran bir yaklaşımdır (Yeşilyurt, 2009, 2008; Geçikli, 2016, 173; Yüksel, 2016, 78). “Yeni Tarihselcilik kuramı ilk olarak Amerikalı eleştirmen Stephen Greenblatt tarafından 1892 yılında bir roman okuma yöntemi olarak ortaya atılmıştır.” (Kara Erdemir, 2018, 300). Yeni tarihselcilik akımında önemli olan yazarın sadece romanına, olay örgüsü ve karakterlerine odaklanmak değildir. Bilakis romanın kaleme alındığı dönemin sosyal ve kültürel atmosferi ile yazarın dünya görüşü ve fikir geleneğini göz önünde bulundurarak eseri bütüncül bir bakış açısıyla yorumlamaktır. Dolayısıyla roman, yazardan bağımsız somut bir nesne olarak algılanamamaktadır. Roman, yazarın kültürel pratikleri, yaşadığı toplumun sosyolojisi, inanç ve sosyal alışkanlıklarını büyük ölçüde yansıtan, bir bakış açısı, ifade ve düşünme biçimidir.

Romanın Olay Örgüsü

İskender Pala'nın 2010 yılında yayımladığı *Şah ve Sultan* romanı, babası II. Bayezid'in yerine geçen Osmanlı Padişahı Sultan Selim ile Şeyhlikten Şahlığa geçen Safevî Devleti hükümdarı Şah İsmail'in rekabeti ve savaşını konu almıştır. Şairlikten, devlet adamlığına, birbirine siyasi üstünlük sağlamaya çalışan iki hükümdarın güç mücadelesinin yanında roman Kızılbaşlık ve Sünnilik gibi inançlar hakkında ayrıntılı bilgiler sunması bakımından önemlidir. Romanda geçen zaman 16. Yüzyılın başlarını kapsamaktadır.

Romanda Bihruze (Taçlı Hatun) isimli kadına âşık olan iki hükümdarın rekabetinin arkasında Kızılbaşlık ve Sünnilik inancına dair dinsel uygulamalar, inanç, ayinle ilgili ve kültürel pratikler önemli yer tutmuştur. Romanın birinci bölümü Kamber Can isimli küçük bir çocuğun Babaydar isimli yaşlı bir adam yanında geçen çocukluk dönemiyle başlamıştır. Kamber Can, annesi ve babası ile ilgili Babaydar'a ne sorsa azar işiten, karşılığında cevap alamayan bir çocuktur. Babaydar'ı dedesi, babası ya da bir aile büyüğü olarak kabul eden bu çocuk, Babaydar'a soru sormaya meraklı ve çekingen bir yapıya sahiptir. Bir gece atların uğultusuna uyanan Kamber Can ve Babaydar arasında gelenlerin kim olduğu konusunda farklı bir diyalog gelişmiştir. Atlıların Kızılbaşlar olduğunu söyleyen Babaydar, bu durumu büyük bir sevinçle karşılamış, gelenlerin Şeyh Cüneyd'in aziz soyundan gelen Kızılbaşlar olduğunu haber vermiştir. Kızılbaşlar, Şah İsmail'e ve müritlerine verilen bir isim olmakla beraber başlarına kırmızı serpuş takmaktadırlar. Konu Kızılbaşlar olunca dilinin bağı çözülen Babaydar Şah İsmail'in yüzüne bakılamaz nitelikte bereket sahibi birisi olduğunu söyleyerek Kamber Can'a Kızılbaşları övgüyle anlatmıştır. Babaydar'ın “sevgiyi ara” tavsiyesini kendisine şiar edinen Kamber Can, romanın anlatıcılarından birisidir. Romanın diğer anlatıcısı ise Sultan Selim'in hizmetinde bulunan Can Hasan'dır.

Bir gece Şah'ın adamları tarafından Babaydar'dan alınarak Şah'ın sarayına getirilen Kamber Can, Şah İsmail'in eşi Gülizar Begüm Hatun'un hizmetine verilmiştir. Sarayda Şah'ın eşinin hizmetinde bulunan Kamber Can, Babaydar'ın anlattığı şekilde Şah İsmail'in aslında hiç de halkına yumuşak ve iyi niyetli davranmadığını, Sünni Müslümanları kaynayan yağ kazanlarına attırdığını, Sünnilere zulmettiğini, Şiiliği benimsemeyen Müslümanlara işkence ettiğini görmüştür.

Eylül 1506 yılında Bihruze'nin (Taçlı Hatun) Tebriz Sarayı'na getirilmesi romanda önemli bir kırılma noktası olmuştur. Şah, eşi Gülizar Begüm'e tek bir güzel söz, şiir yazmazken, Bihruze'ye âşık olur ve O'na şiirler yazmaya başlamıştır. Taçlı Hatun ise çocukluk aşkı Ömer'i unutamamış, Şah'ı bir türlü kabullenememiş bir kadındır. Şah, kısa zamanda Taçlı Hatun ile evlenmiş, Taçlı Hatun'un gelişi sebebiyle Cem töreni icra edilmiştir. Şah, beklediği ilgi ve sevgiyi bir türlü ikinciden görememiştir. Şah'ın sınırlarını genişlettiğini ve Osmanlı Devleti için bir tehdit olduğunu fark eden Şehzade Selim, babasının ısrarla tahtını diğer kardeşi Ahmed'e vereceğini öğrenmiş, kardeşleri Ahmed ve Korkud'u ortadan kaldırarak babasını tahttan çekilmeye zorlamıştır. Tahtı zorla Selim'e devreden yaşlı padişah II. Bayezid'in "Oğul beni zebun ettin, şirpençeler elinde can veresin" (Pala, 2010a, 148) dediği duyulmuştur. Yönetimi eline alan Sultan Selim, Doğu'dan Kızılbaşlık tehlikesinin Anadolu sahasını etkisi altına aldığını düşünmüş, Kızılbaşlara karşı sert bir politika izlemeye başlamıştır.

Anadolu'da yaşayan göçebe Türkmenlerin Şiilik inancını benimsediğini bilen Sultan Selim, Şii Müslümanlar üzerinde büyük bir baskı kurmuş, Sünni olmamaları durumunda başlarının kesileceğini bildirmiştir. Kısa bir süre içerisinde katliama girişen Sultan Selim, Anadolu'daki Kızılbaşları öldürtmüş ve onları mezhep değiştirmeye zorlamıştır. Sultan Selim, yanına yoldaşı, hizmetlisi Hasan Can'ı alarak kılık değiştirmiş, Erzincan üzerinden Tebriz'e ulaşmıştır. Kendisini bir derviş olarak takdim eden Sultan Selim, satranç bazlığı ile ön plana çıkmış ve satranç oyununda önüne geleni mağlup ederek ünü saraya kadar varmıştır. Bu satranç bazın ününü duyan Şah, derviş kılığında saraya giren Sultan Selim ile satranç oynamış ve O'na mağlup olunca çok kızmıştır. Şah olan Mat edilir mi? Hiç edebin yokmuş diyerek Derviş görünümlü Sultan Selim'e bir sille vurmuş, huzurundan kovmuştur. Dervişin durumuna üzülen Taçlı Sultan, dervişin gönlünü alması için Şah'a dervişe bir altın yüzük hediye etmesini istemiş, bunun üzerine Şah, derviş görünümlü Sultan Selim'e altın yüzük hediye etmiştir. İran'a gelerek sarayın, Safevî Devleti'nin işleyişi, askeri ve ekonomik özellikleri hakkında bilgi toplayan Sultan Selim, rakibini yakından gözlemlene imkânı bulmuştur. Birbirleriyle çekişme halinde olan Sultan Selim ve Şah İsmail, mektuplaşmaya, birbirlerinin elçilerini öldürmeye başlamışlardır. Sultan Selim, Şah'ı tuzağa düşürmek istemiş, tahrik dolu mektuplarla Şah'ı Van'ın Çaldıran Ovası'na çekmiştir. Yenilmezliğine inanan iki hükümdar nihayetinde karşı karşıya gelmiş. Osmanlı Ordusu savaştan galip ayrılmış, Şah İsmail bacağından ve kolundan yaralanarak savaştan çekilmiştir. Savaşta Şah'ın hizmetlisi Hüseyin, Sultan Selim'in hizmetlisi ve yardımcısı Hasan Can'ı yanlışlıkla öldürmüştür. İkiz kardeş olan Hasan ve Hüseyin karşılıklı iki hükümdarın yanlarında hizmetlisi olarak görev yapmışlardır. Savaşta ikinci eşi Taçlı Hatun'u da bırakıp İran içlerine çekilen Şah İsmail, hem savaşı kaybederek itibarının zedelendiğine hem de canından çok sevdiği Taçlı Hatun'u savaş meydanında can düşmanı Sultan Selim'e bıraktığına üzülmüştür. Nahcivan dolaylarına çekilen Şah, üzüntüsünden hasta olmuş teselliye içkide aramıştır.

Sultan Selim'e, Çaldıran Ovası'nda kazandığı zaferle, güçlü, atılgan, korkusuz anlamlarına gelen "Yavuz" lakabı verilmiştir. Şah'ın ikinci eşi Taçlı Hatun'u Cafer Çelebi isimli yaşlı bir adama nikâhlayan Sultan Selim, bir süre sonra pişmanlık duymuş

Taçlı Hatun'a karşı ilgi duymaya, sevgi beslemeye başlamıştır. Taçlı Hatun'un yanında hizmetlisi bulunan Kamber Can, bir süre sonra yaşlı Cafer Çelebi'nin ölümüyle sarsılmışlardır. Şah, Taçlı Hatun'un Sultan Selim'in yanında olmasını bir türlü hazmedememiş ve O'nun Sultan Selim'e ilgi besleyebileceğini düşündüğünden yakın hizmetlisi Hüseyin'i Taçlı Hatun'u öldürmesi için İstanbul'a yollamıştır. Hüseyin Taçlı Hatun'u yakın takibe almış Şah'ın emrini uygulamaya koyulmuşken Sultan Selim'in ölmüş olduğu haberini almıştır. Duydukları karşısında şok olan Hüseyin'in Taçlı Hatun'u öldürmesine gerek kalmamıştır. Taçlı'nın yanındaki Kamber Can'ın ise Şah İsmail'in erkek kardeşinin oğlu olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır.

Yöntem

Çalışmada *Şah ve Sultan* romanı doküman analizi yöntemi ve edebiyat sosyolojisi bağlamında ele alınarak betimsel bir şekilde analiz edilmiştir. Romanda İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* isimli romanında sıklıkla bahsi geçen Kızılbaşlık ve Sünnilik kavramlarının nasıl işlendiği incelenmiştir. Yazarın Kızılbaşlık ve Sünnilik kavramlarına nasıl bir anlam yüklediği sorgulanmış, Kızılbaşlık ve Sünnilik kavramları merkeze alınarak edebiyat sosyolojisinin imkân ve yeterliliklerinden yararlanılmıştır. Edebiyat sosyolojisi, toplumsal yaşamı ve toplumsal kurumları, normlar ve değerlerini kendine özgü teknikleriyle inceleyen bir disiplindir. Sadece yazarın ifade ve duygularını yansıtmaktan öte edebi eserin kaleme alındığı toplumun inanç, gelenek, görenek, yaşam tarzı ve düşünce biçimini ortaya koyan edebiyat sosyolojisi, toplum ve edebiyat kurumları etkileşiminin bir ürünüdür (Demir, 2023a, 340).

Toplumsal yaşamda derin izler bırakmış olan, açıklar, sürgünler, depremler, göç ve savaşlar gibi birçok olgu edebiyat sosyolojisinin inceleme alanına dâhil olabilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişim gösteren bu disiplin; yazar, okur ve toplum arasındaki sosyal ve etkin bağın bir yansımasıdır (Yazıcı, 2009, 46). Örnek vermek gerekirse John Steinbeck tarafından 1939 yılında kaleme alınan *Gazap Üzümleri* isimli romanını farklı zamanlarda ve farklı kıtalarda okuyabilen kimseler Amerika Birleşik Devletleri'nde 1929 yılında patlak veren büyük ekonomik yıkımı görmüşlerdir. Nitekim doğup büyüdükleri memleketi işsizlik, kuraklık ve ekonomik sorunlar sebebiyle bırakıp göç etmek zorunda kalan Joad ve ailesinin başından geçenleri konu alan bu roman sayesinde okur, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1929 Büyük Buhran bunalımı sonrasında sosyal, ekonomik ve siyasal iklimi hakkında bilgi sahibi olabilmektedir.

Edebiyat sosyolojisi, toplum ve edebi metinler arasında güçlü ilişkiye farklı bir bakış açısı kazandırarak edebi metinlere din, kültür, mezhep, ayrımcılık, toplumsal cinsiyet, ırkçılık, yabancılaşma, kültür ve kimlik çatışması gibi konuları yorumlayabilecek yeni enstrümanlar üretebilmektedir. Bu bağlam edebiyat sosyolojisinin edebi metinlerdeki kavram ve olguların çözümlenmesi, iyi anlaşılması ve değerlendirilebilmesi için alternatif bir disiplin olduğu söylenebilir (Şatıroğlu, 2006, 173; Bulduker, 2020, 32). Edebiyat kuramcısı Berna Moran'a (1988, 17) göre "Edebiyatın özü, ideal olanı değil, toplumsal gerçekliği yani olduğu gibi dış dünyayı betimlemektir." Bu sebeple edebiyat ve başta roman olmak üzere edebi metinler toplumların kültürel dokuları, kültürel karakteristikleri ve aidiyet bilinçlerini ortaya yansıtabilmektedir.

Soykan (2009, 11-13) *Edebiyat Sosyolojisi Kuram ve Uygulama* isimli çalışmasında bir edebi eserin iki farklı şekilde incelenebileceğini belirtmiştir. Bunlardan birincisi edebi harita adı verilen, yer, zaman, mekân ve edebi eserin karakterlerini çözümlen

bakış açısıdır. İkinci inceleme alanı ise nesnel harita olarak adlandırılan edebi metinlerde yer alan anlamın sosyolojik derinliklerine odaklanan, okunan metinlerin anlama ve yorumla yetisine dayalı hermenötik eksenli bir bakış açısıdır. “Açıklamak”, “ifade etmek” ve “tercüme etmek” gibi anlamlara gelen hermenötik, Alman idealist filozoflar ve toplumbilimcileri tarafından Hristiyanlığın kutsal metinlerini anlama, öğrenme ve yorumlama çabalarının bir ürünü olarak gelişmiştir. Hermenötik, ne okuduğumuz, ne anladığımız, zihin evrenimizde ne yorumladığımızla ilgilenen anlama bilimi olarak ifade edilebilir (Özcan, 2000, 13). Buradan hareketle *Şah ve Sultan* romanında hemen hemen her sayfada vurgulanan, toplumsal ilişkiler, sosyal ve kültürel alışkanlıklara yön veren Kızılbaşlık ve Sünnilik olgularına nasıl bir anlam yüklendiği, Kızılbaşlığın nasıl temsil edildiği, bu inanç unsurlarının toplumsal yaşama ne gibi etkisi olduğu incelenmiştir.

Edebiyat ve Din İlişkisi

Din toplumsal yaşama yön veren bir kurumdur. İnsanın var oluşundan bu yana din toplumsal hayatta var olmuş bir olgudur. Tarihsel olarak bakıldığında ilk dinsel metinlerin aynı zamanda edebi metinler olduğu görülmektedir ki dil olgusu edebi metinlerin yapılarını, içeriği ve biçimini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda edebi türler, din olgusu vasıtasıyla zengin bir içeriğe sahip olduğu gibi dinsel metinler de edebiyatın ifade biçimleri ve işlevsel yapısından beslenmiştir (Demir, 2018, 13).

Zira dinin ve edebiyatın ortak noktalarından bir tanesi öznelinin insan olabilmesidir. Edebiyatta ve alt türlerinde sevinç, keder, coşku, aşk ve toplumsal yaşama ait örüntüler edebi çalışmalara konu olabilmekteyken dinin konusu etik ile ilgilidir. “Din, tarihte ve günümüzde, toplumsal grupların ve ilişkilerin oluşmasında etkili bir sosyal fenomendir. O, toplum üzerindeki azami gücünü, toplumsal yapılarda “yasallaşarak,” eş bir deyişle toplumsal yapının hukuksal temellerini oluşturarak sağlamıştır.” (Demir, 2018, 14). Din toplumsal norm ve değerler sistemi ile sosyal bir yaşam alanı inşa etmekte, etik kurallarıyla toplumu ve toplumsal kurumları kuşatıcı bir nitelik kazanabilmektedir. Kuşatıcı özelliklere sahip din kurumu sanat, ekonomi, hukuk, spor, mimari ve edebiyat gibi toplumsal kurumlarla arasında güçlü bir etkileşim söz konusudur (Tanrıverdi, 2018, 597). Nitekim din ile insanın dış dünyasının toplumsal gerçekliğini estetik olarak yansıtan edebiyat toplumsal yaşama anlam ve içerik kazandırma, toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlama ve insanlara istikamet kazandırma gibi işlevlere sahiptir. Din, yeme-içme, sosyal alışkanlıklar, giyim-kuşam, ibadetler ve oluşturduğu yaşam tarzıyla toplumun diğer kurumlarına nüfuz edebilmektedir. Dinin üretmiş olduğu değerler sistemi, yaşam tarzı çoğu zaman başta roman sanatı olmak üzere edebi metinlerin teması olabilmektedir.

Din ve edebiyat ilişkisine *Şah ve Sultan* romanı bağlamında bakıldığında tarihi bir roman özelliklerine sahip eserde aşk temasının arkasında geniş bir dinsel lirizm göze çarpmaktadır. Nihayetinde Kızılbaş ve Sünni mezhep farklılıklarının oluşturduğu bir sosyal dünyadan kesitler sunan yazar, din faktörünün ibadet biçimi, yaşam tarzı, giyim kültürü, yeme ve içme kültürü, evlilik ve aile kurumu, isim alma ritüeli, gelenek ve görenekler gibi geniş bir sosyal alanı kuşattığını betimlemiştir. Kızılbaşların Hz. Ali’ye bağlılıklarından dolayı çocuklarına Ömer, Osman, Ebubekir ve Aişe gibi isimler vermemeleri, başlarına kırmızı serpuş takmaları, görgü cemi, kırklar cemi, musahipler, semah dönmek isteyen talipler ile teberrâ ve tevella ritüelinde ehl-i beyti annmaları bu duruma örnek gösterilebilir. Aynı şekilde Sultan Selim’in din kurumunun toplumsal meşruiyetinden yararlanarak din adamlarından Kızılbaşlar aleyhine

fetvalar çıkarması, Kızılbaşlara çarpık cinsel ilişkilerde bulunuyorlar şeklinde iftira söylemi geliştirmesi, Kızılbaşlarla Sünni kadınların evlenmemesi, esnafın Kızılbaş Alevilerine mal satmaması örnek gösterilebilir. *Şah ve Sultan* isimli romanın din ve toplum ilişkisini ayrıntılarıyla yansıtan, toplumun sosyolojisini, asabiyeti ve yaşam biçimlerini ortaya koyan zengin bir içeriğe sahip olduğu düşünülmektedir.

Bir İnanç Deseni olarak Alevilik

Alevilik inancı, sahip olduğu folklorik unsurlar, mitler ve değerler sistemi ile Anadolu halk kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Kısaca Alevi, Hz. Ali'yi seven, Hz. Ali'nin tarafını tutan kimseler için kullanılan bir ifade olup; Hz. Muhammed vefat ettikten sonra halifelüğün Hz. Muhammed'in damadı ve aynı zamanda amcasının oğlu Hz. Ali'nin hakkı olduğunu savunan kimsedir (Bozkurt, 1990, 12; Demircioğlu, 2014, 163). Aksoy (1993, 68) Aleviliğin kökeni ve tarihçesi hakkında tam bir netlik olmamakla birlikte Aleviliğin Bektaşilik düşüncesiyle birlikte yayıldığını savunan görüşlerin ağırlıkta olduğunu bildirmektedir. Nitekim Bektaşilik, kurucusu, dili ve dinsel uygulamaları da Türkçe olan, Türkler tarafından kurulan Müslüman bir Türk tarikatıdır (Melikoff, 2010, 215; Üçer, 2015, 46; Üzüm, 2005, 189; Yıldız-Bulut, 2021, 107; Uçar, 2012, 545).

Anadolu Aleviliği, Kalenderiler ve Abdallar üzerine çalışmalar yapmış olan Ahmet Yaşar Ocak (2000, 135 1240 Babai İsyanı ve 1416 Şeyh Bedrettin İsyanı, Anadolu Aleviliğinin kurumsallaşmasını sağlayan en önemli toplumsal olaylar olarak değerlendirmektedir. Bodur (2016, 5) Anadolu Aleviliği inancının biçimlenmesinde Horasan'dan Anadolu'ya göç eden Kalenderi, Vefai Tarikatlarına mensup baba ve dede lakaplı Türkmen babalarının etkili olduğunu savunmaktadır. Nitekim gayri Sünni Türkmen dervişleri hem Anadolu sahasının hem de Balkan topraklarının Türkleşmesi ve müslümanlaşmasında etkin rol oynamışlardır (Köprülü, 2004, 339).

Yıldırım (2012: 137) Anadolu Aleviliğini oluşum sürecini; Oluşum Dönemi (11. - 15. yüzyıl), Safevî (Kızılbaş) Dönemi (16. - 19. yüzyıl), Modern Alevilik Dönemi (20. yüzyıl ortalarından itibaren devam eden süreç) şeklinde sınıflandırmıştır. Oluşum Dönemi, Horasan diyarından Anadolu sahasına göç eden Abdal ve baba lakaplı Türkmen dervişlerinin faaliyetleri ile şekillenmiştir. Horasan günümüzde İran'ın Doğu'su Türkmenistan'ın Güney'i ve Batı Türkistan'ı kapsayan Türkmen dervişlerinin yaşadığı bölgeye verilen isimdir. Nişabur, Merv, Belh, Herat ve Tus şehirleri bu bölgede kalmaktadır (Korkmaz, 2005, 324). Gayri Sünni inanca sahip bu Türkmen babaları, sosyal, siyasi, ekonomik ve dinsel sebeplere sahip 1240 Babai İsyanı'nın oluşmasında etkili olmuşlardır. Vefai tarikatına mensup olan Türkmen babalarının bazıları Baba İlyas, Baba İshak, Geyikli Baba, Abdal Musa olarak ifade edilebilir. Babai İsyanı'nın bastırılmasında Anadolu Selçuklu Devleti büyük ölçüde paralı Frenk askerlerinden faydalanmıştır (Göksu, 2015, 211). Oluşum Dönemi içinde diğer önemli toplumsal olay, 1416 Şeyh Bedrettin İsyanıdır. Şeyh Bedrettin İsyanı görünürde topraklarına el konulan hak sahiplerine mallarını geri dağıtma, toplumda adaleti tesis etme amacıyla ortaya çıkmış düşünsel bir toplumsal hareketken heterodoks İslam zümrelerinin (Aleviler) katılımıyla büyümüş ve etkileri yıllarca anlatılmış bir toplumsal harekettir (Birdoğan, 1990, 120).

Safevî (Kızılbaş) Dönemi ise, 1501 yılında siyasi birliğini tamamlayan Şah İsmail (1487-1524) tarafından kurulan Safevî Devleti inanç bakımından farklı bir tona sahiptir. Kızılbaş, Şah İsmail ve ordusunun on iki imamı temsil eden ve on iki dilimden oluşan, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesini simgeleyen kırmızı

renkli başlıktan kaynaklanmıştır. Kızılbaş demek, Alevi Türkmen demektir. Ahmet Yaşar Ocak'a (2000, 137) göre Safevî Hanedanlığı, inanç bakımından dünyada benzeri az görülecek karakteristiklere sahiptir. Öyle ki Sünni bir tarikattan gelerek Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyt'ten itibaren Alevilik inancını benimseyen ve sonra Aleviliğin en büyük savunucusu ve koruyucusu haline gelen başka bir toplu görevbilmek pek nadirdir. Şah İsmail Döneminde güçlenen Safevî Devleti, Türk, Müslüman ve Alevi unsurları içerisinde barındırmıştır. Şah İsmail'e bağlı tebaalar Anadolu topraklarında yaşayan göçebe Türkmen Alevileri olmuştur. XVI. Yüzyılda Müslümanlığın Sünni ekolünü benimseyen, Fuat Bozkurt'un ifadesiyle (1990, 31) Medrese Müslümanlığı anlayışına bağlı olan Osmanlı Devleti ile İran topraklarında kurulmuş Türk ve Müslüman Devleti olan Safevî Devleti ile ilişkileri bozulmuştur. Şah İsmail'in Anadolu'ya elçiler göndererek halkı Alevilik inancına davet etmesi, özellikle Alevilik inancına sahip göçebe Türkmenler üzerinde propaganda yapması iki devlet arasında siyasi, dinsel ve kültürel rekabeti arttırmıştır (Tekin, 2011, 145). Babası II. Bayezid (1481-1512) Döneminde Anadolu'da Sünni-Alevi çekişmesinin farkında olan ve Anadolu halkları üzerinde Şii/Alevi propagandası yapan Şah İsmail'i ortadan kaldırmak isteyen Osmanlı padişahı I. Selim (1521-1520), Safevî Devleti hükümdarı Şah İsmail'e mektuplar yazarak onu tahrik etmiştir (Şapolyo, 2013, 398).

23 Ağustos 1514 tarihinde Çaldıran Ovası'nda karşılaşan iki ordu, savaşmıştır. Şah İsmail'in ordusu Osmanlı Ordusunun ateşli topları karşısında büyük kayıplar vererek İran içlerine doğru çekilirken Osmanlı Ordusu bu savaşta zafer kazanmıştır (Taşgın, 2009, 220; Mélikoff, 2010, 236). Her ne kadar Osmanlı Devleti zafer kazanmış gibi görünse de bu savaştan sonra Alevilik inancı Anadolu topraklarında daha fazla taraftar bulmaya başlamış, I. Selim katı ve sert dinsel politikaları sebebiyle Müslüman topluluklar Alevilik inancına yakınlık göstermeye başlamışlardır. Orta Asya şaman-kam geleneğinden izler taşıyan Alevilik inancı, kitabi bir inançtan öte sözel aktarımlar, gelenek ve göreneklerden beslenen, Türk kültürünün motiflerini taşıyan, farklı kültür ve dinlerden etkilenmiş senkretik bir karaktere sahiptir.

Modern Alevilik Dönemi, XX. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar uzanan süreci kapsamaktadır. XX. yüzyılda giderek artan küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, kentleşme, modernleşme, sanayileşme gibi olgular toplumsal yaşamı ve bireylerin inanç pratiklerini derinden etkilemiştir (Subaşı, 2010, 79). 1925 yılında çıkarılan yasa ile tarikatların yasaklanmış, din işleri Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmiştir. 1950 ve 1960'lı yıllardan itibaren hızlanan kentlere göç, beraberinde birçok sorunun tetikleyicisi olmuş, başta anomi (yabancılaşma) olmak üzere insanların değerlerinde ve sosyal alışkanlıklarında değişimler meydana gelmiştir. Ceylan (2015, 212) 1970'li yıllarda oluşturulmaya çalışılan siyasi Alevilik kimliği, 1980'lerden itibaren yerini Sosyoloji Alevi Kimliğine bırakmıştır. Nitekim Homojen bir Alevilik inancından bahsedilememesine rağmen Alevilerin ortak talepleri, devlet tarafından toplumsal ve kültürel kimliklerin tanınması, dinsel kimliklerin tanınması, Cemevlerine yasal statü verilmesi gibi taleplerdir. 1980'li yıllardan itibaren Alevilik, dernek, vakıf, yurt dışında lobicilik faaliyetleri sürdürerek, dinsel ve kültürel kimliklerin tanınması biçiminde taleplerde bulunmuşlardır.

Sonuç itibarıyla Alevilik tarihsel ve toplumsal bir gerçekliktir. Horasan Erenleri olarak ifade edilen Heterodoks Türkmen Baba ve Dervişlerinin Anadolu topraklarına göç etmesiyle yayılma imkânı bulan Alevilik, 1240 Baba İshak İsyanı, 1416 Şeyh Bedrettin Olayı ile büyük ölçüde kurumsallaşmıştır. Homojen bir Alevilik kimliğinin bahsetmek oldukça güçtür. Kitaba bağlı bir din anlayış olmayan Alevilik inancı, sözel

aktarımlar, nefes ve şiirler, Türk gelenek ve göreneklerinden, folklorik unsurlardan derin izler taşımaktadır. Alevilik zaman içinde kendi arasında kollara ayrılmış, Anadolu halk Müslümanlığı olarak ifade edilebilir. İnancın ve hoşgörü ve sevginin bir ürünü şeklinde biçimlenmiş olan Alevilik, kaleme alınan edebi metinlere, romanlara, şiirlere konu olmuştur.

Şah ve Sultan'da Kızılbaşlık

Şah ve Sultan romanında Kızılbaşlık ve Sünnilik kavramlarına ilişkin oldukça ayrıntılı bilgiler paylaşılmıştır. Safiyyüddin İshak Erdebili'nin soyundan gelen Safeviler, Alevi Türkmen Müslümanlardır. Alevi Türkmenlerin, Orta Asya'daki inanç, değer ve geleneklerinden derin izler taşıyan Kızılbaş senkretik yapısı, Türk halk kültürünün anlaşılması ve değerlendirilmesi bakımından büyük bir zenginlik kaynağıdır.

Şah ve Sultan romanında küçük çocuk Kamber Can, Babaydar'a Kızılbaşlar'ın kim olduğunu sormuştur. Babaydar ise "*Kible-i Âlem Şeyh İsmail ile onun mübarek müritleri. Başlarına kızıl serpuş bağlıyorlar babacım, ondan bu ismi almışlardır. Bu kızılbaşlık, onları kardeş gibi birbirine sarıp Şeyh İsmail'e bağlıyor.*" (Pala, 2010a, 8) şeklinde cevap vermiştir. Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'dan itibaren idari ve kurumsal olarak Safeviler, Kızılbaş olarak anılmış Türkmen Alevileridir (Ocak, 2000, 135; Alıcı, 2019, 207). Günümüz Alevi Türkmenlerinin edilen hayır duaları sonrası bu doğrudur anlamını içeren "Âmin" kelimesi yerine "Allah Allah" tekbirini sarf ettikleri bilinmektedir. Romanda da *Şah ve Sultan* romanında ehl-i beyt sevgisini dile getiren dinsel terimler ve duaların geniş yer kapladığı görülmektedir. Babaydar "Artık bostanımızı Hak Muhammed-Ali korusun; canavarları Hüseyin'in ruhu kovsun!" diye mırıldandı. Kamber Can ise içimden "Allah Allah..." dedim. Dua ettiğimiz zaman "Âmin!" manasında böyle demem gerektiğini bana o öğretmişti." (Pala, 2010a, 7).

Şah ve Sultan romanında siyasi rekabetin temelinde mezhep çatışması yatmaktadır. Hem Sultan hem de Şah'ın siyasi otorite kurabilmek adına Kızılbaşlık ve Sünnilik kurumlarını dinsel bir argüman olarak kullandıkları görülmektedir. Sultan, Sünni İslam'ın temsilcisi durumundayken Şah, Kızılbaş, Alevi İslam'ın temsilcisi konumundadır (Beşkonak, 2019, 9). Aşağıdaki tümcede yazarın bu mezhep farklılığına vurgu yaptığı anlaşılmaktadır.

"Şih Ali öldürüleceğini anlayınca henüz yedi yaşında olan kardeşi İsmail'i dizine oturtmuş ve büyük bir ciddiyetle ona şöyle demiş: 'Benim, ağabeylerinin, babamızın ve atalarımızın intikamı senin boynunadır. Çünkü biliyorum ki ilahi takdir senin alında bir nur olacak, yıldızın çok geçmeden parlayıp bütün Gilan semalarını aydınlatacaktır. O vakit geldiğinde Uzun Hasan'ın Sünni çocuklarından öcümüzü al!' (Pala, 2010a, 15).

Şah İsmail, halifeleri yoluyla Anadolu sahasında ve İran topraklarında Şiilik inancını yaymak için büyük bir çaba harcamıştır. Göçebe Türkmen zümreler üzerinde etkili olan Şah İsmail bir takım dinsel uygulamalar ve yasaklar getirerek Kızılbaş Aleviliği bir yaşam biçimi haline dönüştürmüştür (Şapolyo, 2013, 398). *Şah ve Sultan* romanında bu durumun iz düşümlerine rastlanılmaktadır. Romanda Şah İsmail'in Şeyhlikten Şahlığa geçişi ile İran topraklarının Kızılbaşlık inancını benimsemek zorunda bırakıldığı anlatılmıştır.

"Tebriz Sünnilerin şehri iken On İki İmam Şiası'nın yurdu ve merkezi olmaya başlamış, buna muhalefet edenler kovuşturulmuş, takibe alınmışlardı. Birkaç gün içinde Sünnilerin ileri gelenlerinden beş bin kadar insan şehir meydanında "Kızılbaşlık

muhalifi ham adamlardır, pişmeleri gerekir” diye kaynamış yağ kazanlarına atıldılar. Birkaç günde Şiilik, Safevî Devleti'nin tek mezhebi hâline geldi ve devlet eliyle hızlı bir Şiileştirme hareketi başlatıldı.” (Pala, 2010a, 49).

Şah ve Sultan romanında mezhep farklılığı; ayrımcılık, ötekileştirme ve hakaret ile ifade biçimine kavuşmuştur. Şah İsmail'in karşısındaki yaşlı bir adama “Susma bre ihtiyar zındık! Eğer Sünni isen niyetini söyle!” sözüne karşılık “ Haşa Şah'ım, hak yolunuza dönmüşümdür. Beni affediniz.” (Pala, 2010a, 51) cevabını almıştır. Nitekim *Şah ve Sultan* romanında mezhep faktörünün aile, sosyal ve kültürel ilişkiler, ticaret ve dinsel pratikler üzerinde büyük ölçüde belirleyici olduğu göze çarpmaktadır. Kızılbaş olup başına kırmızı serpuş bağlamayanlar, ehl-i beyt düşmanı, zındık, yoldan sapmış ya da zalim kimseler olarak kurgulanmıştır. Şah İsmail'le konuşan bir ihtiyar adamın, “Şah'ım unutmayın, tarih yine de Sünni ananın Kızılbaş oğlu Tebriz'de Sünnileri öldürdü” diye yazacak (Pala, 2010a, 52) demesi mezhep çatışmasının toplumsal ilişkilerde bir ötekileştirme aracı olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Sultan Selim'in Sünni Müslüman ordusuna Kızılbaş Müslümanların yaşadığı Erzincan Yöresinde yerli halk tarafından mal satılmaması, Osmanlı ordusunun yerel halk tarafından dışlanması inanç faktörünün toplumsal ilişkilerde izdüşümlerinden kabul edilebilir. Romanda Kızılbaşlık ve Sünnilik pratiklerinin esasen kültürel bir kimliğin ifadesine dönüştüğü söylenebilir. Nitekim, kimlik; toplumsal gruplar arasında, bize ait olanlar ya da olmayanlar bağlamında toplumsal birliktelik ve aidiyet duygularını pekiştirebilen bir olgudur (Demir, 2022, 101). Romanda her iki inanç deseninin ontolojisi öteki'yi inşa etme bağlamında kolektif birliği tesis etmesiyle anlam kazanabilmiştir. Çünkü iki inanç deseninin sosyal ve ahlaki alışkanlıkları, ibadet biçimleri ve ritüelleri farklılık arz etmektedir ki dinsel ve siyasal çatışmanın temelini de bu huşular oluşturmaktadır.

Romanda müritlerinin kâinatın kıblesi olarak gördükleri Şah, egemenliğini pekiştirmek amacıyla dinsel ve toplumsal yapısına muhalif bir güç oluşmasını engelleyebilmek için kendisinin mehdi olduğunu iddia ederek toplumsal ve dinsel bir meşruiyet kazanmak istemiştir. Otoritesini yürürlüğe koyduğu yasaklarla pekiştirmek isteyen Şah, erkek çocuklara Ebubekir, Osman ve Ömer; kız çocuklarına Ayşe isimlerinin koyulmasını yasakladığı gibi camilerde beş vakit okunan ezanda değişikliğe gitmiştir. Ezan-ı Muhammedî'de geçen “Eşhedü Enne Muhammeden Resulullah” ibaresinden sonra “Eşhedü Enne Aliyyen Veliyullah” ibaresinin eklenerek okunması emrini vererek, hutbe ve Cuma namazlarında İslam halifeleri Ebubekir, Osman ve Ömer'e, Hz. Ayşe'ye beddua edilmesini buyurmuştur.

“Kible-i Âlem Efendimiz, kendi şehrinde ayrılık gayrılık olmaması için Sünnileri de Kızılbaşlarla birlikte cuma namazı kılmaya çağırdı. Hutbede de ilk üç halife ile Hz. Aişe'ye lanet okunmasını emretti. Sünnilerin en büyük cuma camileri olan Uzun Hasan'ın yaptırttığı Gök Mescit-Ulu Cami'ye bu yüzden kilit vurulmasını emretti. Buna itiraz edenler olursa elbette kazanlar kaynatılmaya başlanıyordu.” (Pala, 2010a, 54).

Şah, bununla yetinmeyip Kızılbaşlığın dinsel törenlerini icra ettirerek “İntişamlı tevella ve teberra merasimleriyle on binlerce kızıl başlığın Kerbelâ Sahrası'nı doldurduğu ulvi ziyaretin ikinci gününde İmam Azam, Abdülkadir Geylani, Hallac-ı Mansur, Cüneyd-i Bağdadî türbeleri başta olmak üzere sayısız türbe ve köklü medreseler yıktırmıştır.” (Pala, 2010a, 104). Hatta Şah'ın Kızılbaş askerleri türbe ve kabirleri tahrip ederek mezardan çıkardıkları kemiklere “Sünni köpeği! diye hakaret ederek üzerlerine tükürmüşler, kırıp ufalamışlardır” (Pala, 2010a, 104). Kızılbaş Şah'ın Sünni nefreti o kadar artmıştır ki Tebriz halkı Sünni olmaksansa

Hristiyanlık dinine geçmeyi dahi düşünmüştür. Şah, Sünni olduğundan annesini dahi infaz etmekten çekinmemiştir. Romanda Şah'ın Kızılbaşlık inanç ve ritüellerini öteki olarak kurguladığı Sünnilik ve temsilcileriyle olan toplumsal ilişkileri yoluyla inşa ettiği söylenebilir. Bunun yanında Şah'ın yaşamında yaygın olan ve toplumsal yaşamı etkileyen değerler, mekan ve sosyal ilişkilerin de bu inancın şekillenmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Romanda Şah'ın söylemleri ve uygulamalarıyla Kızılbaşlık olgusunu sadece bir inanç deseni olarak görmediği bilakis bir yaşam tarzı ve kültürel kimlik olarak kurguladığı anlaşılmaktadır. Kültürel bir kimliği (Kızılbaşlık) ontolojik ve epistemolojik düzlemde var eden ise öteki (Sünnilik) kimliği olmuştur.

Şah ve Sultan'da Sünnilik

Sancakbeyliği yaptığı Trabzon'dan Ocak, 1507'de hizmetlisi Can Hasan ile yola çıkan Şehzade Selim'in Tebriz yolculuğu bir hayli ilgi uyandırıcıdır. Can Hasan'ın gözlemlerini aktardığı romanda Anadolu sahasında yer alan Teke Yöresindeki Kızılbaş Alevilerle Tebriz'deki Kızılbaşlar arasında büyük farklılık olduğu belirtmiştir. Tebriz'de Can Hasan'ın karşılaştığı Kızılbaşlar, Hz. Aişe'ye hakaretler eden, Kur'an Kerim'e saygı duymayan, Kur'an'da günah olarak bilinen birçok eylem ve davranışı kendilerine helal sayan bir topluluktur. Ateş yakacakları vakit camiden aldıkları Kur'an sayfalarını yakan Tebriz Kızılbaşları, daha savaşçı ve ganimet elde etme eğiliminde olmuşlardır (Pala, 2010a, 78). Kızılbaş Şah'a karşılık Sultan Selim'in Osmanlı Devleti'nde durum farklı değildir. Nitekim Kızılbaşlık ve Sünnilik kabile asabiyeti kazanmıştır (Pala, 2010a: 148). İbn-i Haldun'un *Mukaddime* isimli eserinde asabiyet; aralarında kan bağı bulunan, ortak bir tarih ve geçmişe sahip toplumlarda görülen grup dayanışma ruhu, birliktelik ve toplumsal aidiyet bilincini ifade etmektedir (İbn-i Haldun, 2015, 27). Asabiyet, ortak bir geçmişe sahip ve gelecekte de birlikte yaşama arzusu güden toplumların birlikte ortak bir paydada buluşması, kolektif kimlik bilincine sahip olabilmeleridir (Demir, 2023b, 7).

Şah ve Sultan romanında Kızılbaşlık inancının kurumsallaştığı, kendi ibadet biçimi ve kurumsal kimliğini üretmiş olduğu görülmektedir. Sultan Selim'in egemenlik sürdüğü Sünni İslam ekolünün yaygın olduğu topraklarda Kızılbaş inancına sahip bireylerin takibata, yıldırma politikalarına maruz kaldıklarından bahsedilmiştir. Nitekim Osmanlı toplumunda Kızılbaş inancına sahip bireyler hakarete ve aşağılanmaya maruz kalmıştır. “Ahlaksız kimselere olsa olsa kesin Kızılbaştır, Kızılbaş Çomarı! Gibi imalı sözler telaffuz edilmiştir” (Pala, 2010a, 148- 240). Sultan Selim'in Kızılbaşlara karşı tutumunun farkında olan sivil halk, kısa zaman içerisinde Tebriz'de yaşayan Sünni halkın başına gelen felaketin şimdi kendi başlarına geleceğini hissetmiştir. Romanda Kızılbaşların durumu şu şekilde anlatılmıştır; “Çok geçmeden bu on dört bin insanın yarısı kış ortasında yerlerinden sürüldü, direnen diğer yarısı da Şah'ın Sünnilere yaptığını yapıyoruz denilerek ellerinden ve bacaklarından biri çaprazlama kesilmek yoluyla cezalandırıldılar” (Pala, 2010a, 150).

Sultan Selim, Kızılbaşların Sünnilik ekolünü benimsemesi için Şeyhülislam'dan fetvalar çıkartmış, Kızılbaşların zındık ve yoldan sapmış kimseler olduğunu ileri sürmüştür. Kısa zamanda Kızılbaşlara iftiralar atılmaya başlanmış, ahlaksız ve inançsız olduklarına varıncaya kadar toplumsal hayattan, ticaretten ve kahvehanelerden dışlanmışlardır (Pala, 2010a, 148). Mal ve can güvenliği kalmayan, esnafın mal satmaz hale geldiği, can ve kanları fetvalarla helal sayılan Kızılbaş Alevileri, Sultan Selim'in zulmüne maruz kalmışlardır. *Şah ve Sultan* romanında Anadolu Kızılbaşlarının durumu şu şekilde ifade edilmiştir; “Dokuz bine yakın can telef oldu,

çok insan sakat kaldı, hayatları karardı, yuvalar yıkıldı, ocaklar söndü. Dokuz bin canın telef edilmesi Anadolu'nun üretimini de, dengesini de bozdu" (Pala, 2010a, 150). Romanda her iki hükümdar arasındaki siyasal ve dinsel rekabetin sadece toplumsal değil, ekonomik açıdan da olumsuz sonuçları olduğu, toplumun sosyal dokusuna da zarar verdiği ifade edilmiştir.

Sultan Selim, Şah İsmail üzerine sefere çıktığı vakit en büyük sorunları Kızılbaş nüfusun ağırlıkta olduğu Erzincan'da yaşamıştır. Bölge esnafı askere erzak satmamış, giyecek elbise ve su tedarikinin sağlanmasına engel olmuştur. Bölge halkı Osmanlı yeniçerilerini aşağılayarak askerin savaş öncesi motivasyonunu bozmaya çalışmıştır. *Şah ve Sultan* romanında mezhep unsuru toplumsal yaşamı şekillendiren başlıca faktör olarak ön plana çıkmıştır. Şah'ın ilk eşi Gülizar Begüm Hanım'ın "Kızılbaşlık kadına itibarı emrederken Kible-i Âlem o itibarı benden neden esirgiyor? Kızılbaşlık ana olan kadını baş tacı edinirken Şah Efendimiz beni halayık derecesine neden düşürüyor?" ifadesi Kızılbaş sosyal ve dinsel yapısında kadınlara karşı verilen değere atfetmektedir. Bu bağlamda Kızılbaş olmaya karşı Sünni olmak bağlamında kültürel kimliğin önemine vurgu yapıldığı düşünülebilir. Öyle ki bir kültürel kimliğin inşa edilmesinde ortak değerler yaratılması ve kültürel kimliğe mensup insanları bu değerler etrafında birleştirmek esastır (Maalouf, 2008, 12-20).

Şah ve Sultan romanında yazarın metin kurgusunu mezhep farklılığı ve din olgusu üzerine şekillendirdiği görülmektedir. *Şah ve Sultan* romanında bahse konu olay geçişleri, karakterler ve bireysel özellikleri, karakterlerin evlilik, inanç, gelenek ve görenekleri, yaşam biçimi, sosyal yaşam mekânları, gündelik yaşam pratikleri din kurumu vasıtasıyla biçimlendirilmiştir. Her ne kadar aşk teması romanda temsil edilmiş olmasına rağmen romandaki kurguya yön veren başat faktör din kurumu olmuştur. Ayrıca romanda halk bilimi unsurlarının oldukça fazla yer tuttuğunu söyleyebilmek mümkündür. Türk kültüründe isim alma geleneğinin yansımaları romanda görülebilmektedir. Örneğin, Şah İsmail'in Hitay adı verilen bölgeyi fethettikten sonra "Hitai" adını almış olması, Çaldıran Savaşı'nda Taçlı Sultan'ı Sultan Selim'e bırakıp kaçmasından sonra kendisini hata yapmasından dolayı şiirlerinde "Hatai" adını kullanmıştır. Aynı zamanda Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'nda kazandığı zaferden sonra "Yavuz" adını alması bu durumu doğrular niteliktedir (Alptekin & Alptekin, 2017, 197). Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek'in anlatıldığı Dede Korkut Oğuznamesinde Bamsı Beyrek'in öldüğü haberinin gelmesi üzerine anası ve babasının karalar bağlaması, yasa bürünmesi, gelinin yüzü gülmez olmuştur (Sepetçiöğlu, 1988, 78). *Şah ve Sultan* romanında Hüseyin Can'ın kardeşi Can Hasan'ı yanlışlıkla öldürmesi sonrasında karalar giyinip mateme bürünmesi, Sultan II. Bayezid'in vefatı ile İstanbul halkının karalar giyinip yas tutması romanda eski Türk geleneklerinin temsil edildiğini göstermektedir. Bunun dışında *Şah ve Sultan* romanında halk hekimliği, kılık değiştirme ve rüya gibi Türk halk edebiyatının kültürel motifleri ve mitolojik unsurlarına da yer verilmiştir (Alptekin & Alptekin, 2017, 200).

Romanda Sünnilik ve Kızılbaşlık inanç deseninin birbirini öteki olarak konumlandığı görülmektedir. Hakaret etme, eziyet etme, aşağılama ve yok sayma gibi uygulamalar farklı mezheplere mensup kimseleri toplumdan dışlama biçimleri olarak sunulmuştur. Sosyolojik çalışmaların da temel parametrelerinden olan ötekileştirme unsurunun romanda, toplumsal yaşamdan soyutlanma, toplumsal hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılma, şiddet, yok etme ve cezalandırma yoluyla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ötekileştirme siyasetinin ürettiği diğer bir sosyal kontrol mekanizma aracı ise iktidar ilişkisi kurgulamaktır. Her iki inanç deseninin egemen

olduğu yaşam alanlarında kendi ortak değerlerini oluşturmaya çalışması (mekânsal kümelenme, dinsel ritüeller, isim alma vb.) diğer inanç grupları ile iktidar ilişkisi kurguladığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Şah ve Sultan romanı din ve edebiyat etkileşimini yansıtan tarihi bir romandır. Romanda Kızılbaşlık inancı ve Sünnilik inancının gündelik yaşam pratiklerini, toplum yaşamını ne şekillerde etkilediği ayrıntılı olarak sunulmuştur. Şah'ın Tebriz'deki Sünni Mahallelerin birinde Taçlı Hatun'un çocukluk aşkının izini sürmesi dinsel ve mekânsal gettolaşmaya örnek kabul edilebilir. Nitekim *Şah ve Sultan* romanında Sünni Mahallesi ve Kızılbaş Mahallesi gibi ayrımların yapılması, farklı değer ve inanca sahip kimselerin bir arada yaşamaları, asabiyet ve sosyal sermayelerini güçlendiren bir unsur olarak okunabilir. Aynı şekilde Kızılbaş Müslümanların giyim ve kuşamlarının Sünni Müslümanlardan farklılık arz etmesi, isim koyma, inanış ve ibadet ritüellerinde kendini gösterebilmektedir. Her iki inanç deseninın kültürel bir kimlik olarak sunulduğu anlaşılmaktadır.

Yazar esasen Can Hasan ve Hüseyin isimli ikiz kardeşlerin şahsında Kızılbaş Alevi Müslümanlar ile Sünni Müslümanların yani *Şah ve Sultan*'ın aynı soydan gelen Türk ve Müslüman topluluklar olduklarını belirtmiştir. Nitekim dökülen kan kardeş kanı, ölen ve öldürülenlerin ortak noktası Türk ve Müslüman olmalarıdır. Siyasi rekabet görünümü mezhep farklılığına dayanan çatışma, romanda sürekli dinamik bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Bu mezhep farklılığı Şah İsmail'in annesini öldürmesine, binlerce masum sivilin yağ kazanlarında kaynatılmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde Sultan Selim, Kızılbaş Müslümanlara karşı büyük bir kıyım girişmiştir. Şah İsmail'in uç beyliği gibi gördüğü ve Kızılbaşların çoğunlukla bulunduğu Erzincan'da Sultan Selim'in ordusuna Erzincan halkı tarafından mal ve ürün satılmamıştır. Kızılbaş esnaf Sultan'ın ordusunun temel ihtiyaçlarını gidermesine dahi mani olmuş, Yeniçerinin motivasyonunu bozucu hakaret ve söylemlerde bulunmuştur. Romanda bu mezhep ayrılığının Türk İslam âleminin bir bütün olmasının önündeki büyük engel olduğu yansıtılmıştır. *Şah ve Sultan* arasındaki siyasi çekişme sebebiyle günlük yaşamın öncelikli konusu Kızılbaşlık ve Sünnilik olmuştur. Sultan'ın ülkesinde Kızılbaşlara akla gelmeyecek çirkin sözler ve iftiralar düzülürken, Şah, mezhep değiştirmeyen Sünni Müslümanları yağ kazanlarına attırmıştır.

Şah ve Sultan romanında, *teberra* ve *tevela* ritüelleri, âmin yerine hayır duaları sonunda Allah Allah! denilmesi, gülbanklar okunması, Ali Veliyullah için semah çıkarmalar, musahiplik cemi, görgü cemi, semaha kalkan talipler, muhabbet cemleri icra edilmesi gibi Kızılbaş Aleviliğine dair kıymetli ve zengin bir içerik paylaşılmıştır. Kızılbaşlık adına paylaşılan bu dinsel motifli törenler Anadolu Türk Müslümanlığı'nın yansıması olarak okunabilir. Teberra törenlerinde Hz. Ali'nin oğlu, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'i Kerbela'da şehit edenlere lanet okunmuş, Hz. Hüseyin'in anısına gözyaşları dökülmüş ve yas tutulmuştur. Hz. Hüseyin'in su içmeden şehit olduğuna inanan Kızılbaşlar, Hz. Hüseyin'in anısını bu dinsel törenlerde yaşatmaya çalışmışlardır. Dikkate değer diğer bir husus ise *Şah ve Sultan* romanında hizmetlisinin Sultan'ın yanındayken camiye namaz kılmaya gittiğinden bahsedilirken Sünni İslam ekolünün ibadet ve tevhit anlayışına dair ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetler romanın nerdeyse hiçbir yerinde yer almazken Kızılbaş inancına ilişkin görgü cemi, musahip cemi, kırklar cemi, teberra ritüeli, semahlar ve gülbanklar okunması gibi unsurlar geniş yelpazede okuyucuya sunulmuştur.

Şah ve Sultan romanında muhabbet, görgü ve musahip cemlerinde Orta Asya Türk Şamanlığının ve Kamların kültürel ve folklorik motifleri temsil edilmiştir. Kam ya da Şamanların yönettiği, kadın ve erkeklerin birlikte katılabildiği bu dinsel törenler Kızılbaş cemlerinde tekrar hayat bulmuşlardır. Böylelikle Hoca Ahmed Yesevi ve Hacı Bektaş Veli gibi Horasan Erenleri ve Türkmen Babalarının aşılacağı insan sevgisi, kadın ile erkek eşitliği tekrar vücut bulmuştur. *Şah ve Sultan* romanında sayılar (üçler, yediler, kırklar), isim alma, yas tutma, evlilik, halk hekimliği ve don değiştirme gibi zengin sayılabilecek Türk halk edebiyatı ve folklorik motifleri kullanılmıştır. *Şah ve Sultan* romanında yazarın verdiği önemli mesajlardan birisi de sevgidir. İncanın temelinde sevgi yattığını, sevginin samimiyet, sadakat, güven, huzur ve mutluluk olduğunu anlatan yazar, sevgide aşırılığa kaçan Şah İsmail'e ulûhiyet atfeden Kızılbaşları eleştirmiştir.

Kaynaklar

- Aksoy, Mustafa. "Türk Kültüründe Alevilik". *İstanbul Journal of Sociological Studies* 24, 65-73, 1993.
- Alıcı, Abdulvahap. "Aleviliğin doğuşu: Kızılbaş sufilığının toplumsal ve siyasal temelleri 1300-1501". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 12/1, 205-209, 2019.
- Alptekin, Mehmet & Alptekin, Dilek. "İskender Pala'nın Şah ve Sultan Adli Romanında Halk Bilimi Unsurları". *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2, 193-224, 2017.
- Beşkonak, Aynur. "İskender Pala'nın Şah ve Sultan romanında mezhep ayrılığı ve doğurduğu sonuçlar". *Asya Studies*, 4/10, 8-12, 2019.
- Birdoğan, Nejat. *Anadolu'nun gizli kültürü: Alevilik*. Hamburg: Hamburg Alevi Kültür Merkezi, 1990.
- Bodur, Hüsnü Ezber. "Dini Tipoloji Bağlamında Anadolu Aleviliği." *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 1-33, 2016.
- Bozkurt, Fuat. *Aleviliğin toplumsal boyutları*. Ankara: Tekin Yayınevi, 1990.
- Bulduker, Gülten. "Estetik algımızda ahilik kültürünün önemi". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 47, 23-38, 2020.
- Ceylan, Yılmaz. "Yeni bir kimlik hareketi: Anadolu Aleviliği." *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13, 210-226, 2015.
- Çandır, Kazım. "İskender Pala'nın Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk romanı üzerine bir inceleme". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/21, 807-844, 2018.
- Demir, Zafer. "Sosyolojik açıdan edebiyat ve din". *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1, 13-30, 2018.
- Demir, Erdi. "Orhan Pamuk'un romanlarında göç, kültür ve kimlik". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 73, 100-113, 2022
- Demir, Erdi. "Orhan Pamuk'un Kafamda Bir Tuhaflik adlı yapıtında Alevilik inancı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 106, 337-352, 2023a.
- Demir, Erdi. *Abdallar üzerine etnografik bir alan araştırması: Antalya Abdalları, kültür, kimlik ve toplumsal değişme*. (Basılmamış Doktora Tezi), Antalya, Akdeniz Uygurlikları Araştırma Enstitüsü, 2023b.
- Demircioğlu, Aytekin. "İbn-i Haldun'un Mukaddimesi bağlamında Şiilik ve Alevilik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 69, 153-166, 2014.
- Erdemir, Gökçen Kara. "Yeni Tarihselci Söylem Işığında Bir Disiplin Olarak Edebiyat". *Folklor/ Edebiyat*, 24/95, 299-312, 2018.
- Geçikli, Kubilay. "Edebiyatta yeni Tarihselcilik". *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40/1, 173-188, 2016.
- Göksu, Erkan. "Türkiye Selçuklu ordusundaki Frenk ücretli askerler ve Babailer İsyanı'nın bastırılmasındaki rolleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 74, 211-233, 2015.
- Gönenç, Sezen. "İskender Pala'nın od adlı romanında folklor unsurları". *Bitlis Eren Üniversitesi*

- Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2, 45-69, 2013.
- Gültürk Uysal, Alev. “İskender Pala’nın şah & sultan romanında “Hata”i-aşk-iktidar” üçgeninin kavramsal ve simgesel düzlemde çözümlenmesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi (TEKE) Dergisi*, 7/2, 942-955, 2018.
- İbn-i Haldun. *Mukaddime* (A. Erkoç, Haz.) Ankara: Yason Yayıncılık, 2015.
- Kırbaş, Ufuk & Çelik, Yakup. “İskender Pala’nın romanlarında yeni tarihselciliğin izleri”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1/26, 135-141, 2015.
- Korkmaz, Esat. *Alevilik ve Bektaşilik terimleri sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları, 2005.
- Köprülü, Mehmet Fuat. *Edebiyat araştırmaları 2*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Maalouf, Amin. Ölümçül Kimlikler. Aysel Bora (Çev.). (26. Baskı) İstanbul YKY, 2008.
- Mélikoff, Irene. *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Çev. Turan Alptekin, İstanbul: Yeni Gün Basın ve Yayıncılık, 2010.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. 6 Basım. İstanbul: Cem Yayınevi, 1988.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Babailer İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu’da İslâm Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış”. *Belleten* 64/239, 129-160, 2000.
- Özcan, Zeki. *Hermenötik* İstanbul: Alfa yayınları. 2000.
- Özkan, Ali Rafet. Din-Mitoloji İlişkisi. *Ekev Akademi Dergisi*, 11, 9-20, 2002.
- Pala, İskender. *Şah ve Sultan*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2010a.
- Pala, İskender. “İstanbul: Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri”. *Şehir ve Kültür*; Ed. A.E. Bilgili, 183-233. Ebru Matbaacılık, İstanbul, 2010b.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati. *Dedem Korkut’un Kitabı* (6. Baskı). İstanbul: İrfan yayınevi 1998.
- Soykan, Ömer Naci. *Edebiyat Sosyolojisi Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Dönence Yayınları, 2009.
- Subaşı, Nejdet. *Alevi modernleşmesi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Mezhepler ve tarikatlar tarihi*. İstanbul: Milenyum Yayınları, 2013.
- Şatıroğlu, Aysen. “Edebiyat Sosyolojisi”. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3/11, 173-177, 2006.
- Tanrıverdi, Hasan. “Din-kültür ilişkisi üzerine bir değerlendirme”. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 8/3, 595-60, 2018.
- Taşgın, Ahmet. “Safevî-Osmanlı Savaşı’ndan itibaren dinî söylemin siyasal propaganda aracı olarak kullanılması: Dede Kargın örneği”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 49, 209-224, 2009.
- Tekin, Nergishan. *Türklük ve Alevilik-Bektaşilik*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2011.
- Uçar, Ramazan, “Alevilik-Bektaşilik”, Ed: Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçoğlu, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Üçer, Cenksu. “Aleviliğin yanlış algılanması: Muharrem uygulamaları örneği”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 74, 45-76, 2015.
- Üzüm, İlyas, “Alevilikte Hz. Ali Telakkisi”, *Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu, 08-10 Ekim 2004*, 2005, s. 189-202.
- Yazıcı, Hasan. Edebiyat sosyolojisinin bölümleri ve konuları. *Folklor Akademi Dergisi*, 4/1, 40-55, 2009.
- Yeşilyurt, Şamil. “Nedim Gürsel’in romanlarının yeni tarihselci bağlamda okunması”. *Electronic Turkish Studies*, 4, 2009.
- Yıldırım, Rıza. “Geleneksel Alevilikten modern Aleviliğe: tarihsel bir dönüşümün ana eksenleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 135-162, 2012.
- Yıldız, Harun-Bulut, Halil İbrahim, *Tarihi Dini Sosyal ve Güncel Boyutlarıyla Alevilik-Bektaşilik*, Ankara: Bilay Yayınları, 2021.
- Yüksel, Aslı. “Amat romanında yeni tarihselcilik”. *Söylem Filoloji Dergisi* 1/1, 78-91, 2016.

Extended Abstract

In this study, Iskender Pala’s Shah and Sultan novel was analyzed in the context of literary sociology and the Kizil Baslik, Sunnism practices, faith rituals, tradition, lifestyle and identity struggles in the novel were interpreted descriptively. In this work, which has the character of a historical novel, a lifestyle based on faith and a competition with religious motives stand out,

with the element of faith being at the forefront. In the field summer, the elements of folklore, sectarian divisions, symbolic and cultural patterns contained in the novel were studied, and it is understood that not much work has been done on the subject in a quantitative sense. In this regard, it is evaluated that the current study can contribute to the field of literature in the context of literary sociology and intellectual context. Iskender Pala's novel *Shah and Sultan* sheds light on the relationship between society and religion in the context of Sunnism-Qizilbash. The novel, which has the characteristics of a historical novel, deals with the themes of religious, political and cultural rivalry between Yavuz Sultan Selim and Shah Ismail Dec. Two Turkish rulers who were in love with the same woman were constantly in a state of contention about poetry and political superiority. The main theme of the novel is the political-looking Sunnism and the Qizilbash rivalry. The policies implemented by the Shah against the Sunnis, the Sultan's attitudes towards the Qizilbash have been conveyed to the reader in a kind of personal style of the author.

Some researcher stated that while Iskender Pala uses postmodern novel techniques, he is fed by the new historicism and empathy technique. As a matter of fact, new historicism is an approach that puts the historical fiction of the novel in the foreground rather than elements such as top fiction and the plot of the novel. The theory of New Historicism was first proposed by the American critic Stephen Greenblatt in 1892 as a method of reading novels. What is important in the new historicism movement is not to focus only on the author's novel, plot and characters. On the contrary, it is to interpret the work from a holistic point of view, taking into account the social and cultural atmosphere of the period in which the novel was written, the author's worldview and tradition of ideas. Therefore, the novel cannot be perceived as a concrete object independent of the author. The novel is a point of view, expression and way of thinking that largely reflects the author's cultural practices, the sociology of the society in which he lives, beliefs and social habits.

The novel *Shah and Sultan* is a historical novel that reflects the interaction of religion and literature. In the novel, the Qizilbash faith and the ways in which the Sunnism faith affects everyday life practices and community life are presented in detail. The Shah's tracing of Taçlı Hatun's childhood love in one of the Sunni Neighborhoods in Tabriz can be considered an example of religious and spatial ghettoization. As a matter of fact, making distinctions such as Sunni Neighborhood and Qizilbash Neighborhood in *Shah and Sultan* novel, coexistence of people with different values and beliefs can be Deciphered as an element that strengthens their anger and social capital. In the same way, the fact that the clothing and clothing of Qizilbash Muslims differ from Sunni Muslims can manifest itself in naming, belief and worship rituals. It is understood that both belief patterns are presented as a cultural identity.